

VEIDI OMADUSSÖNALISEST TÄIENDIST

PENT NURMEKUND

Järgnevates ridades võetakse kõne alla üpris kitsapiiriline süntaksiküsimus, nimelt omadussõnalise täiendi või täiendite asetus ja järjestus. Näitematerjal on ammutatud kahest lühikesest ajaleheartiklist, nimelt «Suur leedu poeet» («Rahva Hääli» 1964, nr. 2) ja «Prof. A. Stender-Petersen in memoriam» («Tartu Riiklik Ülikool» 1963, nr. 16). Neis esinevatest libastumistest piisab kõnesoleva üksikküsimuse selgitamiseks.

Kooligrammatikates öeldakse, et omadussõnaline täiend asetseb selle nimisõna ees, mille juurde ta kuulub. Kirjutises «Suur leedu poeet» aga loeme: *Olles pärit talupoegade hulgas ning elades külas, tundis H. Donelaitis hästi leedu pärisorjuse vaevleva talurahva elu-olu ... teda ei saa võrrelda teiste aastaaegu ja külaelu kujutanud tolleaegsete poetidega ...* Järeldub, et oli olemas eriline pärisorjuse liik, mida nimetatakse leedu pärisorjuseks. Samuti tuleb tahes-tahtmata välja, et Donelaitist ei saa võrrelda tolleaegsete poetidega, kes kujutasid teiste aastaaegu ja külaelu. Kirjutise kogumõttest selgub aga nende täiendite kuulumine hoopis muude nimisõnade juurde ja laused tuleks korrigeerida järgmiselt: *Olles pärit talupoegade hulgas ning elades külas, tundis K. Donelaitis hästi pärisorjuses vaevleva leedu talurahva elu-olu; ... teda ei saa võrrelda aastaaegu ja külaelu kujutanud teiste tolleaegsete poetidega.*¹

Hoopiski komplitseeritum on küsimus, kui nimisõnale eelneb kaks või enam omadussõnalist täiendit. Sel puhul kõneleb kooligrammatika samalaadilistest ja erilaadilistest täienditest. Samalaadilised täiendid loetlevad esemete samaliigilisi tunnuseid ja nad jaotatakse kahte rühma. Ühel juhul määravad

¹ Parem: ... *teda ei saa võrrelda teiste tolleaegsete — aastaaegu ja külaelu kujutanud poetidega või ... teiste tolleaegsete poetidega, kes kujutasid (on kujutanud) aastaaegu ja külaelu. — Toim.*

nad eset või esemeid ühest küljest ja iga täiend kuulub ainult osale nimisõnaga väljendatud esemest (*Aasal kasvav sini-seid, punaseid, kollaseid ja valgeid lilli*). Teisel juhul seletavad järgnevad täiendid esimest ning täpsustavad selle tähendust (*Soojad, päikesepaistelised päevad olid möödunud*). Kõik samalaadilised täiendid eraldatakse üksteisest komaga.

Erilaadilised täiendid määravad eset mitmest küljest, väljendades selle mitmesuguseid omadusi (*Mehel oli seljas pikk must lambanahkne kasukas*). Neid tavaliselt komaga ei eraldata. Samuti ei asetata nende vahele sidesõna ja.²

Rohkemat nende ridade kirjutaja käesoleva küsimuse kohta meie kooligrammatikates ei leidnud. Sellisena pole eriliigilise täiendi reeglistik aga piisav.

Nagu juba märgitud, ilmus ajalehes «Tartu Riiklik Ülikool» nende ridade kirjutajalt lühike sõnum pealkirjaga «Prof. A. Stender-Petersen in memoriam». Toimetusele esitatud käsi-kirjas leidus kaks lauset järgmise algse sõnastusega: *Kadunu sündis Peeterburis kehvaõitu taani perekonnas. Oma elu viimastel aastatel tegeles kadunu mahuka poola kirjandusajaloo koostamisega. Keelelised korrektorid aga muutsid antud lausetes esinevate erilaadiliste täiendite algset järjestust ja ajalehe tsiteeritavas numbris leiduvad need laused «parandatud» kujul: Kadunu sündis Peterburis taani kehvaõitu perekonnas. Oma elu viimastel aastatel tegeles kadunu poola kirjandusajaloo koostamisega. On ilmne, et leidmata meie kooligrammatikatest vastavat reeglit, tegid keelelised korrektorid «paranduse», mida saksa leksikograafias nimetatakse tabavalt *Verschlimmbesserung*.*

Erilaadiliste täiendite reeglistiku väljatöötamisel on meie kooligrammatikates jäänud poolele teele. Esitatud on vaid juhtum, kus erilaadilised täiendid on omavahel rinnastavas seoses. Täiesti kahe silma vahele aga on jäetud eriliigiliste täiendite ja põhisõna alistuva seose võimalus. Sel puhul moodustab põhisõna talle vahetult eelneva omadussõnalise täiendiga ühtse, tervikliku mõiste, mida sellisena omakorda määratleb teine omadussõnaline täiend (või täiendid). Alistuvas seoses olevate erilaadiliste täiendite järjestus põhisõnale ees pole arusaadavalt enam suvaline. Kõige lähemal põhisõnale asetseb see täiend, mis moodustab temaga ühtse mõiste. Selliseid täiendeid on eeskätt päritolu väljendavad omadussõnad. Ajakirjas «Keel ja Kirjandus» 1963, nr. 6, lk. 383 on lugeda: «Soome suur kirjanduslugu hakkas ilmuma.» Kontekstist aga selgub, et tegu on hoopiski *suure soome*

² Vrd. Käsiraamat eesti keele grammatika õppimiseks X klassile, Tallinn 1951, lk. 8—9.

*kirjanduslooga*³. Alistuvus seoses olevate erilaadiliste täiendite järjestuse suvaline muutmine põhjustab enamikul juhtudel tähenduslikke erinevusi või viib koguni nonsensini. Võrreldagu näiteks mõisteid *mahukas poola kirjandusajalugu* ja *Poola mahukas kirjandusajalugu*, *kehvavõitu taani perekond* ja *Taani kehvavõitu perekond*, *hea punane tint* ja *punane hea tint*, *tolleaegne sotsiaalne olustik* ja *sotsiaalne tolleaegne olustik*, *üllatav kunstiline jõud* ja *kunstiline üllatav jõud* jt.

³ Soome keeles on teose nimi «Suomen kirjallisuus». Teoses käsitleakse niihästi soome- kui ka rootsikeelset kirjandust. — *Toimetuse märkus.*

ОБ ИМЕНИ ПРИЛАГАТЕЛЬНОМ КАЧЕСТВЕННОМ

Пент Нурмекунд

Резюме

При разработке правил о разнородных определениях авторы эстонских школьных грамматик остановились на полпути. В учебниках грамматики представлен лишь случай с разнородными определениями, находящимися в сочинительной связи. Возможность подчинительной связи между разнородными определениями и определяемом не рассматривается. В последнем случае определяемое образует с непосредственно предшествующим качественным прилагательным единое целостное понятие, характеризующее в свою очередь другим качественным прилагательным (или прилагательными).